

HONNØR – 22.JULI. 27.05.2020

Filmskaperne Sara Johnsen og Pål Sletaune tildeles i dag Fritt Ords Honnør for TV-serien «22 juli». Fritt Ords styre sier i sin begrunnelse at serien gir et eminent kunstnerisk bidrag til kritisk refleksjon over den dramatiske hendelsen. De sentrale aktørene i serien er berørte yrkesutøvere på jobb i sentrale samfunnsinstitusjoner i velferdsstaten og rettsstaten: helsevesenet, mediene, skolen, kirken og politiet.

Filmskaperens blikk på institusjonenes betydning under ekstraordinære forhold, formidlet gjennom vanlige mennesker på jobb, gir innsikt i sider ved det norske systemet som også har fått ny aktualitet under koronakrisen i 2020: betydningen av velfungerende, sterke og tillitsbaserte strukturer når det gjelder, men også avdekkingen av manglende beredskap, systemsvikt og nasjonal sårbarhet.

xxxxxx

22. juli er en katastrofe alle i Norge har et forhold til. En uhyrlig, planlagt og syk politisk handling, med ringvirkninger de færreste av oss klarer å overskue. Flere år har gått, og bidragene til bearbeiding har vært mange.

Johnsens og Sletaunes serie står frem som en dyktig sammenstilling av fiksjon og fakta. En kunnskapsbasert, kunstnerisk tilnærming som får frem andre nyanser og andre perspektiver enn en ren dokumentar kan romme: Følsomme temaer som ikke blir unngått i frykt for å trække feil.

Serien er emosjonelt intens og engasjerende, men har også kritisk brodd. Rollefigurer er skapt gjennom research, og blir formet med ulike, skjerpede blikk på hendelsen. Gjerningsmannen og hatideologien har en tilbaketrukket rolle i serien. Men «22.juli» får oss til å huske hvor brutal hendelsen var, på en lavmælt måte.

Filmskaperne selv snakker om «et portrett av Norge», og har ønsket en «respektfull avstand til ofrene». En viktig motivasjon har vært å «se på handlingsrommet den enkelte hadde innenfor sine systemer».

Fritt Ord som organisasjon er mest opptatt av bidrag til offentlig diskusjon og *refleksjon*.

Styret har derfor lagt spesiell vekt på hvordan serien bruker drama og kunst til kritisk tenkning om hvordan samfunnet opererer under ekstremt press. Og bildet som tegnes er mangetydig: Alt som gikk galt, og alt som fungerte – det sammensatte og motsetningsfylte: handlekraftige, men feilbarlige mennesker, konfrontert med akutt krise og en serie etiske dilemmaer underveis, og i tiden som fulgte.

Vi tas med til tiden før angrepet på regjeringskvartalet i første episode; videre handler det om selve dagen i de to påfølgende; tiden etter angrepet i episode 4 og 5, og det hele blir avrundet med rettssaken i 6. og siste episode.

Gjennom hele serien holder vi kontakten med en opprivende parallell historie om barnemishandling. Denne historien skaper uro hos seeren. Hva er det som sies her? Er det en diskret nyansering – en påminnelse om et sentralt tema terrorhandlingen brakte med seg: spenningen mellom politikk og psykiatri; vektingen av høyreekstrem voldsideologi mot skakkjørt barndom og psykisk mishandling.

Det som *ikke* blir sagt er av stor betydning. Serien preges av stille kommunikasjon, og er til tider svært sterk visuelt: Alle mobiltelefonene som lå i natten og ringte uten å få svar. Den svarte karavanen av begravellesbiler på vei til sykehuskapellet.

Men altså – hovedgrepet som vi har valgt å legge vekt på, samspillet mellom yrkesutøvere og institusjonelle føringer når krisen rammer, er originalt og innsiktsgivende ut over den konkrete hendelsen.

De sentrale karakterene representerer profesjonelle roller – plassert i sentrale samfunnsinstitusjoner. Disse personene gir ulike innganger til å analysere og forstå hvordan samfunnsmaskineriet var rustet til å håndtere brå, uforutsett vold i stor skala – og hvordan enkeltmennesker på jobb både var brikker i sine respektive sfærer, preget av det vante handlingsrommet, men der også noen tok selvstendige valg og opponerte mot de eksisterende rammebetingelsene.

En gravejournalist satt til å dekke terrorhandlingene og rettssaken; en politimann fra Buskerud – et politidistrikt som ble tungt kritisert i etterspillet om Utøya; en kontaktlærer i

skolen, som frustrert prøver å hjelpe en etterlatt bror av et Utøya-offer; en sykehusprest med en uoverstigelig oppgave som trøster; en rakrygget varsler av en drivende anestesilege ved Ullevåls traumemottak – og en uunnværlig, men lite påaktet somalisk renholder som holder operasjonssalen ren for blod. Hvordan *var* det på akuttmottaket, på pauserommet, blant menneskene som var ansatt i politiet, på vaktentralene og ikke minst blant helt vanlige mennesker – som ble direkte eller indirekte berørt av terroren, og som var avhengige av at samfunnets institusjoner fungerte?

Helsevesenet fikk en akutt og prekær test, som filmen viser ble bestått, til tross for små marginer når det gjelder ressurser og bemanning. I første episode blir vi brakt inn i nedskjærings-, omorganiserings- og rasjonaliseringsprosesser der de som varsler risikerer å få sparken. Vi møter konsulenter med stoppeklokke, helsepersonalets kamp mot innstramninger. Men til tross for svekket beredskap sitter vi igjen med et inntrykk av en ytterst profesjonell traumehåndtering og en innsatsvilje i alle ledd – helt ned til søppelhåndtering og vask.

Politiet, derimot, kom som vi alle vet dårlig fra oppsummeringer og evalueringer i mange ledd. Begrepet *responstid* ble allemannseie etter sommeren 2011. Men 22. juli-serien er mest interessert i hvordan det var å være politiansatt på jobb den dagen og natten – hvilke små og store valg man måtte ta, hvordan mennesker i første linje mot vold og terror tenker og føler, når det står på, og etterpå.

Etterpå er også det det handler om når det gjelder skolen. Hvordan kan skolen som institusjon bidra til heling og bearbeiding – hjelpe etterlatte til å finne igjen hverdagen. Her er tilkorkommenhet det som slår seeren. Ressursmangel og svak institusjonell beredskap, men også menneskelige begrensninger; hvordan det var riktig å møte etterlatte søsken da skoledagen begynte, var det ingen oppskrift på.

Pressen har fått en helt sentral rolle i filmen, og dette «beredskapsaspektet» peker langt ut over selve 22. juli-angrepet og -etterspillet. Hvordan drive kritisk journalistikk i en ekstrem krisesituasjon? Hvor sterkt bør etiske betraktninger styre virksomheten i den akutte fasen? Hvor mye kritikk og avsløring tåler offentligheten og samfunnet når katastrofen står og dirrer? Serien formidler hvordan myndighetene i situasjonen prøvde å ta kontroll over reaksjonene på massedrapene, og hvordan en avisredaksjon responderte på dette. Skulle pressen være med å befestet et nasjonalt samhold i en ekstremt presset situasjon? Journalistkarakteren i filmen – Anine – holder fast ved sitt oppdrag som kritisk instans, og søker

standhaftig etter nye fliker av sannheten. Serien viser frem hvor vanskelig det kan føles å manøvrere etisk og kritisk på samme tid, og hvilke kostnader som er forbundet med gravingen for journalisten selv. Spenningen mellom etikk og kritikk er et vedvarende tema i journalistikken, som settes på spissen under omfattende samfunnsmessige kriser. Også i dagens pandemi ser vi et avtrykk av dette skismaet.

Seriens institusjonsfokus er en påminnelse om at samfunnet må ha kapasitet for uforutsette hendelser; brann, naturkatastrofer, terror, pandemier. Hendelser som plutselig river bort hverdagens kjente rammer, og bringer opp i dagen de basale behovene – fysisk overlevelse, trygghet, mental balanse. Og hvordan institusjonene *er organisert* viser seg å være en viktig del av denne beredskapen.

Kjære Pål Sletaune og Sara Johnsen,

Fritt Ords Honnør er «en påskjønnelse som deles ut for verdifullt virke i det frie ords tjeneste, gjerne i tilknytning til en aktuell sak», som det heter i våre retningslinjer.

Styret i Stiftelsen mener serien «22. juli» er et særdeles velplassert bidrag i en slik ramme.

Gratulerer.